

SÁNDOR GÁBORT Gergely lobogó, fáradhatatlan tennivágyásával és megnyiségében is hatalmas kutatási eredményeivel szemben bizonyos tartózkodó lassúság, megfontoltság, sokszor egészen tétlenségnek látszó munka-ütembeli nehézkesség jellemezte. A helyszíni gyűjtő-munkáiban aggályoskodó odaadással a teljességre, a feldolgozás során a szerkezet és a fogalmazás állandó, végtelenségig gondos esiszolgáltatásával az elérhető tökéletességre törekedett. Azért kerültek aztán ki keze alól olyan mintaszerűen gondos résztanulmányok, mint amilyen a kolozsvári Hóstát emberi erővel végzett teherhordása és a hóstáti szénahordás monográfiái.

Csaknem három évvel a nagy világégés befejezése után, 1947. szeptember 16-án, hosszas szenvedés után hűnyt ugyan el, de azért a háború áldozata ő is. A háború utolsó hónapjainak zürzavarában sodródott el Kolozsvárról, s ha szerencsés körülmények között és embertelen erőfeszítések, izgalmak árán vissza is kerülhetett Erdélybe, vidéki tanárkodása idején is melengetett tudományos terveit elfoglaltsága és a benne lappangó kór bénító ereje miatt már nem tudta megvalósítani. A betegség akadályozta meg abban is, hogy a hétfalusi csángó néprajzi táj-múzeum megteremtésével újabb bizonyosságot tegyen a népi élet szeretetéről és múzeum-szervező képességeiről is.

Eddigi irodalmi munkássága és kéziratban maradt értékes anyagának ezután közzéteendő eredményei örök fiatalon kettétört életének emlékét, Számunkra, tanárai, munkatársai és barátai számára ezen túlmenőleg kedves, ragaszkodó egyénisége is örökre feledhetetlen marad. SZTA

HESSE HERMANN

Közelebbről néhány soros újsághír jelent meg arról, hogy az irodalmi Nobel-díjat HESSE HERMANN, a hetvenéves német költő kapta meg. A szűkszavú közlemény többet nem árult el e legnagyobb irodalmi kitüntetésről. Sejtjeni lehet azonban, hogy miért fordult a külföld figyelmé HESSE felé, mikor írói munkásságát a Nobel-díjjal jutalmazta.

Hesse egyike az utóbbi tizenöt év azon kevés német költőinek, aki megőrizte az újromantikusok hagyományait. A Hans Carossa alkalmazott „Mensch von Masz und Mitte“ jelző, úgy hisszük, senkire jobban nem illik, mint Hessere, aki a folytonosan változó divatos irodalmi áramlatokkal csak periférikus érintkezést mutatott, és a mérték emberfeletti önfegyelmével a középben maradt.

Hesse az újromantikus költőknek ahhoz a fajtájához tartozik, amelynek képviselői ki tudtak nőni a „hőnművészet“ szűk kereteiből és a világ, az emberiség nagy kérdéseire emelkedtek fel. Romantikája nem a bécsié, hanem a bécseié, nem az értelem agyafúrt elaltatása, hanem szerkezeti sajátosság, amint-hogy verseinek egyszerűsége is belső bőség, gazdagság és időnként sejtelmes mélységeket ragyogtat fel (Unterwegs, Die Musik des Einsamen, Ausgewählte Gedichte).

Az irodalomtörténetek Hesse fiatalkori írásait (Camenzind Péter,¹ Unterm Rad, Gertrud, Roszhalde) — hogy csak a legfontosabbakat említsük — KELLER prózai műveivel, verseit pedig MÖRKE költészetével kapcsolatban szokták említeni, írói egyéniségét pedig kortársán, STRAUZS EMILLEN próbálják felvázolni.

Költészetének alaphangját az egyéni átérzésből és átélésből fakadó lírai hang adja meg. Mindegy, hogy mit ír, vers, novella vagy regény, mindenütt magáról az egyedülálló, magára maradt Emberről ír:

¹⁻² Magyarul is megjelent.

„Seltsam im Nebel zu wandern!
 Leben ist Einsamsein,
 Kein Mensch kennt den anderen,
 Jeder ist allein.“

„Tudom — írja egy másik helyen —, hogy nem vagyok elbeszélő. Amit most elbeszélésnek neveznek, nem más mint a tevékenykedő emberek közti történésnek a megrajzolása; mi azonban a magányos Egyén ábrázolásának szükségét érezzük.“

A magánosság, az élet zajától, az időből az időtelenségbe való menekülés hajtja Camenzind Pétert a művészetek honába, Olaszországba, ahol a zajos Párizs után Asszisi Szent Ferenc magánya nyugtatja csak meg és menti meg az életnek. A sokkal komorabb kicsengésű Ünterm Rad című regényében Giebenrath János, a fiatal Hesse hasonmása, nem képes az étellel felvenni a küzdelmet, és lelkileg összetörve a tudomány áldozata lesz.

Az első háború szörnyű élménye még jobban elidegenítette HESSE-t a világtól és a valóságtól. A középkori miszticizmuson át Buddha és a brahminok tanításához menekül, és az ókínai bölcsélet kérdései ejtik rabul. Az aszkéta, buddhista Siddharta, hasonló című regényének főhőse, és a Steppenwolf modern Werthere mutatják Hesse háborús élményének irányát: a Szép és Nemes az Alsóbbrendűvel vívott küzdelemben könnyörtelenül megsemmisül. Ez Hesse legmélyebb emberi élménye.

Ebben a borúhangulatú költészetben csak ritkán bukkanunk reményt-keltő, bátorító hangra, amely azonban sehogysem tudja velünk feledtetni HESSE-nek az életben való nagy csalódását. Új hazája, Svájc, ahová 1912-ben telepszik át a Bodeni-tó mellől, mintha új színt vinne költészetébe. Élénk figyelemmel kíséri a háború utáni fiatal nemzedék mozgalmát és ennek az újraéledő ifjúságnak már ezt írja zászlójára: „Ne féljete! Legyen bátorságotok sorsotok hordozásához, viseljétek sorsotok!“ (V. ö. Demian: Die Geschichte von Emil Sinclairs Jugend, Zarathustras Wiederkehr). Kínul, a nyughatatlan csavargó is, Siddharta „európai“ párja, boldog megelégedéssel vallja meg halála órájában az Istennek, hogy „minden jól van és úgy, ahogy lennie kell!“ (Siddharta).²

Ilyen HESSE szellemi vándorútjának iránya. A világ elől elzárkozó ember tevélygése a középkori miszticizmuson és a keleti filozófia útvesztőin át Istenig. A megrajzolt alakokban Hesse áll előttünk. Amiről írt, azt át is élte.

Magatartását, az utóbbi évek mozgalmaival szemben tanúsított közönbösségét és pártatlanságát félremagyarázták és visszahúzóddással meg individualizmussal vádolták, HESSE pedig nem tett mást, csak éppen nem változott meg. Maradt a tiszta emberi érzés és a humánus költője.

NAGY JENŐ